

Η διαφορετική επίδραση γονικών πρακτικών σε παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας με έκδηλα χαρακτηριστικά σκληρότητας.

Χρυσάννα Χρυσάνθου

Τμήμα Ψυχολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Δρ. Κώστας Φάντη

Εαρινό εξάμηνο 2023

Περίληψη

Η παρούσα έρευνα έχει ως σκοπό να εξετάσει την επίδραση που έχουν συγκεκριμένες γονικές πρακτικές σε παιδιά με έκδηλα χαρακτηριστικά σκληρότητας αναλόγως του ηλικιακού σταδίου στο οποίο βρίσκονται, σε ένα δείγμα παιδιών (N=851) ηλικιών 5-10 ετών που φοιτούν σε σχολεία της Κυπριακής Δημοκρατίας και των γονέων τους.. Μέσα από την παρούσα έρευνα , επιχειρώντας την συμπλήρωση υπαρχόντων ερευνητικών κενών και διαφωνιών, αναμένεται να διερευνηθούν με βάση την ηλικιακή ευαισθησία του δείγματος , οι πιο κατάλληλες και πιο επιζήμιες γονικές πρακτικές, ο ρόλος των χαρακτηριστικών σκληρότητας ως διαμεσολαβητικός παράγοντας στη σχέση μεταξύ αρνητικών γονικών πρακτικών και προβλημάτων συμπεριφοράς των παιδιών και τέλος η επίδραση που ασκεί ο παράγοντας ηλικίας κατά την οποία εκδηλώνονται τα χαρακτηριστικά σκληρότητας, στις γονικές πρακτικές που επιστρατεύονται. Η αξιοποίηση των ευρημάτων της έρευνας στοχεύει στην ενημέρωση των υπαρχόντων παρεμβάσεων πρόληψης και αντιμετώπισης συμπεριφορικών προβλημάτων που συχνά επακολουθούν την εκδήλωση χαρακτηριστικών σκληρότητας στην παιδική ηλικία. Τα ερευνητικά ευρήματα επιβεβαιώνουν την σημαντικότητα αξιοποίησης συγκεκριμένων θετικών γονικών πρακτικών ως παράγοντες προστασίας και αποφυγής άλλων ως πιθανών παραγόντων ρίσκου και τον διαμεσολαβητικό ρόλο των χαρακτηριστικών σκληρότητας.

Λέξεις κλειδιά: χαρακτηριστικά σκληρότητας, προσχολική ηλικία, σχολική ηλικία, γονική εμπλοκή, γονική παρακολούθηση, ασταθής πειθαρχία, γονική ζεστασιά, γονικές πρακτικές

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Κληρονομικότητα χαρακτηριστικών σκληρότητας και κοινωνικό περιβάλλον

Τα χαρακτηριστικά σκληρότητας σύμφωνα με Pardini et al. (2003) ορίζονται ως μια ομάδα χαρακτηριστικών που συμπεριλαμβάνει την έλλειψη εμπάθειας, ενοχής, τύψεων και την ρηχή επιρροή και αποτελούν ένα προϊόν αλληλεπίδρασης μεταξύ κληρονομικών και μη κληρονομικών μονοπατιών όπως εξηγούν οι Hyde et al. (2016). Τα παιδιά που εκδηλώνουν αυτά τα χαρακτηριστικά παρουσιάζουν ιδιαίτερα γνωστικά και συναισθηματικά ελλείματα όπως η μειωμένη αντίδραση στον φόβο που οφείλεται στην υπερδιέγερση της αμυγδαλής (Brown et al., 2016). Τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά αντιπροσωπεύονται από τον διευκρινιστή περιορισμένων προκοινωνικών συναισθημάτων στο DSM-5 (Neuman & Bagner, 2021) και αποτελούν έναν αρκετά ενδεικτικό προβλεπτικό δείκτη αντιθετικής προκλητικής διαταραχής και διαταραχής συμπεριφοράς (Brown et al., 2016). Οι Waller et al. (2014) αναφέρονται στην διαδραστική φύση ανάπτυξης των πρώιμων χαρακτηριστικών σκληρότητας. Λαμβάνοντας υπόψη την αλληλεπίδραση μεταξύ κληρονομικού και περιβαλλοντικού παράγοντα στην ανάπτυξη αυτών των χαρακτηριστικών (Viding et al., 2005), κρίνεται καίριας σημασίας η βελτίωση και αξιοποίηση των γονέων, ως το πιο άμεσο κοινωνικό περιβάλλον των παιδιών που έχει την δυνατότητα να επαναπρογραμματίσει όπως εξηγείται από Hyde et al. (2016), την αναπτυξιακή τροχιά των παιδιών με αρχικές μορφές αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Μέσα από ένα μακροσκελές ερευνητικό υπόβαθρο, δεδομένα από γενετική έρευνα συμπεριφοράς, επιδημιολογικές, συσχετιστικές και πειραματικές έρευνες καταδεικνύεται η τεράστια σημαντικότητα και επίδραση των γονικών πρακτικών στην ανάπτυξη του παιδιού (Sanders, M. R., 2008). Οι γονικές πρακτικές που επιστρατεύονται κατά την παιδική ηλικία έχουν εντοπιστεί

να αποτελούν ένα μη κληρονομικό παράγοντα ιδιαίτερης σημαντικότητας αναφορικά με την ανάπτυξη των συμπεριφορών που σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά σκληρότητας όπως υπογραμμίζεται από Hyde et al. (2016). Μάλιστα οι Hawes et al. (2011) συμπληρώνουν ότι οι αναπτυξιακές τροχιές των παιδιών με υψηλά ποσοστά χαρακτηριστικών σκληρότητας μπορούν να διαμορφωθούν μέσω αυτής της αλληλεπίδρασης και άρα η σημασία των γονικών πρακτικών έγκειται στην ικανότητα τους να ρυθμίσουν το κληρονομικό ρίσκο.

Γονικές πρακτικές και χαρακτηριστικά σκληρότητας

Μέσα από ένα συνεχώς εξελισσόμενο βιβλιογραφικό υπόβαθρο, έχει υπογραμμιστεί η σημασία της αλληλεπίδρασης μεταξύ γονικών πρακτικών και χαρακτηριστικών των παιδιών σε ό,τι αφορά τα αναπτυξιακά αποτελέσματα που έπονται (Kochanska et al., 2013). Οι Hawes et al.(2011) αναφέρουν ότι η σχέση μεταξύ χαρακτηριστικών σκληρότητας και γονικών πρακτικών είναι ανεξάρτητη από οικολογικούς παράγοντες όπως, ψυχολογική κατάσταση γονέων, κοινωνικοοικονομική κατάσταση κτλ. αν και στην παρούσα έρευνα πρόκειται να διερευνηθεί το πρώτο εν μέρει μιας και μπορεί να δώσει μια νέα οπτική . Όπως εξηγούν οι Kochanska et al. (2015), μέσα από ένα σώμα καλά εδραιωμένων αποδεικτικών στοιχείων σχετικά με την επίδραση των γονικών πρακτικών σε παιδιά που βρίσκονται σε ρίσκο εξαιτίας δύσκολων ιδιοσυγκρασιών, η έκθεση σε αρνητικές γονικές πρακτικές όπως, η μη γονική ανταπόκριση και άλλες, έχουν συσχετιστεί με ένα ευρύ φάσμα συμπεριφορικών διαταραχών. Από την άλλη, η έκθεση αυτής της υποομάδας παιδιών σε θετικές γονικές πρακτικές όπως η γονική ανταπόκριση, γονική ζεστασιά και θετική δυαδική σχέση γονέα -παιδιού, συσχετίστηκαν με την μείωση του ήδη υπάρχοντος ρίσκου. Συνήθως για τα παιδιά που παρουσιάζουν δυσκολίες, είναι δύσκολα ή ευάλωτα , η έκθεση σε θετικές γονικές πρακτικές αντισταθμίζει τα ήδη υπάρχοντα ρίσκα. Αντιθέτως η έκθεση σε αρνητικές γονικές πρακτικές πολλαπλασιάζει το ρίσκο. Η επίδραση των

γονικών πρακτικών σε παιδιά που είναι ιδιοσυγκρασιακά πιο εύκολα ή λιγότερο ευάλωτα είναι ανύπαρκτη ή πολύ πιο αδύναμη όπως εξηγούν οι Kochanska et al. (2013). Τα παιδιά που εντάσσονται στην κατηγορία υψηλού ρίσκου, επηρεάζονται σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από την εφαρμογή των εκάστοτε γονικών πρακτικών συγκριτικά με τα παιδιά χαμηλού ή μηδενικού ρίσκου που επηρεάζονται ελαφρώς ή και καθόλου αναλόγως. Σε αυτή την παραδοχή συμπληρώνουν και οι Crum et al.(2015), εξηγώντας ότι η σχέση μεταξύ γονικών πρακτικών και προβλημάτων συμπεριφοράς που προκύπτουν ως επακόλουθο, διαμεσολαβείται από τα χαρακτηριστικά σκληρότητας. Τα άτομα που εκδηλώνουν αυτά τα χαρακτηριστικά δεν είναι άτρωτα από την επίδραση των γονικών πρακτικών, κάποιες γονικές πρακτικές μάλιστα επηρεάζουν σε μεγαλύτερο βαθμό την εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς, υπό την μορφή αντιθετικής προκλητικής διαταραχής (ODD) και της διαταραχής συμπεριφοράς (OD) σε αυτή την ομάδα παιδιών, η οποία αυξάνει βαθμό σοβαρότητας της με το πέρασμα του χρόνου. Παράλληλα οι Kochanska et al. (2015) εξηγούν ότι τα παιδιά με υψηλά ποσοστά χαρακτηριστικών σκληρότητας συχνά εντοπίζονται σε μη θετικά οικογενειακά περιβάλλοντα λόγω των δυσκολιών ανατροφής που παρουσιάζουν και αυτό αποτελεί έναν παράγοντα ρίσκου για την μεγιστοποίηση των ήδη υπάρχοντων αναπτυξιακών ρίσκων, όπως για παράδειγμα το υψηλό ρίσκο εκδήλωσης συμπεριφορικών προβλημάτων (Fanti et al., 2013). Πιο συγκεκριμένα, η έλλειψη ανησυχίας για ποινή , ή έλλειψη οπτικής επαφής και η ανικανότητα για δημιουργία ενός ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης σε συνδυασμό με την έντονη εξωτερίκευση της σχετικής συμπτωματολογίας, οδηγούν στην έντονη γονική δυσφορία όπως εξηγούν οι Fanti et al. (2013). Επιπρόσθετα, τα χαρακτηριστικά σκληρότητας, ευθύνονται για την διαφορετική επίδραση και αποτελεσματικότητα γονικών πρακτικών σύμφωνα με Dadds et al. (2015) σε δείγμα παιδιών ηλικιών 4-9 ετών, λόγω της ιδιαίτερης ιδιοσυγκρασίας τους που καθιστούν αναποτελεσματικές

τις τυπικές στρατηγικές πειθαρχίας και κοινωνικοποίησης όπως εξηγούν οι Fantì et al.(2013). Οι Donohue et al. (2021) αναφέρονται σε μειωμένη αποτελεσματικότητα παρεμβάσεων για παιδιά με συμπεριφορικά προβλήματα και υψηλά ποσοστά χαρακτηριστικών σκληρότητας σε κάποιες έρευνες ενώ σε κάποιες άλλες όχι, κενό που πρόκειται να επιχειρηθεί να αποκατασταθεί μέσω της παρούσας έρευνας.

Τα χαρακτηριστικά σκληρότητας φαίνεται να διαμορφώνουν τις γονικές πρακτικές σύμφωνα με Waller et al. (2014) αφού συσχετίζουν την εκδήλωση συναισθηματικών ελλειμμάτων που αποτελεί συμπεριφορά χαρακτηριστικών σκληρότητας, με μειωμένης ποιότητας θετικές συναισθηματικές αλληλεπιδράσεις γονέα παιδιού, εύρημα που επιβεβαιώνουν και σε δείγματα μεγαλύτερων παιδιών οι Hawes et al. (2011).

Ανάγκη εξατομίκευσης και αποτελεσματικής δόμησης σχετικών παρεμβάσεων

Η ιδιαίτερη ιδιοσυγκρασία των παιδιών με έκδηλα χαρακτηριστικά σκληρότητας βασίζεται στην μειωμένη αίσθηση φόβου και τα καθιστά πιο ανθεκτικά στις προσπάθειες κοινωνικοποίησης λόγω του ότι οι τυπικές στρατηγικές πειθαρχίας δεν επιτυγχάνουν να αυξήσουν τα ποσοστά άγχους τους όπως εξηγούν οι Dadds et al. (2005). Αρκετές από τις ήδη υπάρχουσες παρεμβάσεις για προβλήματα συμπεριφοράς, εντοπίζονται ως λιγότερο αποτελεσματικές για παιδιά με υψηλά ποσοστά χαρακτηριστικών σκληρότητας ενώ μερικές εντοπίστηκαν να τα μειώνουν σύμφωνα με Neuman και Bagner(2021). Είναι λοιπόν ιδιαίτερα μεγάλη η ανάγκη για εξατομικευμένες παρεμβάσεις που βασίζονται στην γονική εμπλοκή και που προορίζονται για αντικοινωνικούς νέους / παιδιά με χαρακτηριστικά σκληρότητας σε υψηλά ποσοστά (Crum et al ., 2015). Η ασθενής αποτελεσματικότητα των κλασικών υπάρχοντων παρεμβάσεων οφείλεται συν τοις άλλοις και στη μειωμένη ανησυχία για επερχόμενη ποινή μετά την εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς (Pardini et al., 2012). Οι

Kimonis et al. (2016) αναφέρονται στην αναγκαία εφαρμογή διαφορετικών γονικών πρακτικών, και παρεμβάσεων με βάση την διαφορετική ιδιοσυγκρασία του κάθε παιδιού. Παράγοντα ιδιαίτερης σημασίας για την αποτελεσματικότητα των προαναφερθέντων παρεμβάσεων αποτελεί και η αναπτυξιακή καταλληλότητα τους, η προσαρμογή δηλαδή των προσφερόμενων παρεμβάσεων βάσει της ηλικίας των παιδιών (Neuman & Bagner, 2021 ; Hawes et al., 2011). Ο εντοπισμός της επιρροής που ασκεί ο παράγοντας της ηλικίας στην επιλογή των γονικών πρακτικών που εφαρμόζονται και στην ευαισθησία των παιδιών σε αυτές τις γονικές πρακτικές, αποτελεί κλειδί στην δόμηση αναπτυξιακά κατάλληλων και αναβαθμισμένων σε αποτελεσματικότητα παρεμβάσεων .

Η σημασία του ηλικιακού παράγοντα στην αποτελεσματικότητα παρεμβάσεων και επιλογή γονικής ανταπόκρισης σε παιδιά με χαρακτηριστικά σκληρότητας.

Η διερεύνηση παραγόντων που διαμεσολαβούν την σχέση γονικών πρακτικών- χαρακτηριστικών σκληρότητας έχει αξιοποιήσει την ηλικία ως έναν από αυτούς και έχει καταλήξει σε σημαντικά ερευνητικά ευρήματα. Πιο συγκεκριμένα, οι Hyde et al. (2016), εντοπίζουν την στόχευση παρεμβάσεων σε μικρότερες ηλικίες ως πιο αποτελεσματική λόγω της μεγαλύτερης δυνατότητας μορφοποίησης και διαχείρισης της συμπεριφοράς σε αυτές της ηλικίες. Σύμφωνα με τους Brown et al. (2016), η εκδήλωση χαρακτηριστικών σκληρότητας στην ηλικία των τριών ετών προβλέπει την εφαρμογή θετικών γονικών πρακτικών στην ηλικία των 6. Οι γονείς παιδιών που εκδηλώνουν υψηλά ποσοστά χαρακτηριστικών σκληρότητας κατά την προσχολική ηλικία τείνουν να ανταποκρίνονται με την επιστράτευση θετικών γονικών πρακτικών στην προσπάθειά τους να σταματήσουν τα πρώιμα σημάδια έλλειψης εμπάθειας, τύψεων, προ κοινωνικής συμπεριφοράς, ή ως ανταπόκριση στον ανασφαλή δεσμό προσκόλλησης που πολύ συχνά να σχηματίζουν τα παιδιά αυτής της κατηγορίας (Brown et al.,

2016). Το συγκεκριμένο ερευνητικό εύρημα επιβεβαιώνουν και οι Waller et al. (2014) με αναφορά σε μεγαλύτερη συσχέτιση της γονικής ζεστασιάς με υψηλά έναντι χαμηλών ποσοστών χαρακτηριστικών σκληρότητας. Προοδευτικά όμως, παρατηρείται μια στροφή προς την αξιοποίηση αρνητικών γονικών πρακτικών. Αυτό όπως εξηγείται από Hyde et al., (2016) αλλά και από Waller et al.(2014) οφείλεται στην συνεχή προσπάθεια των γονέων για εκδήλωση ζεστασιάς χωρίς ανταπόκριση από το παιδί που οδηγεί στην σταδιακή μείωση της από μέρους τους. Σε περίπτωση που οι προσπάθειες των γονέων μέσω θετικών γονικών πρακτικών δεν επιφέρουν τα επιθυμητά αποτελέσματα προς μείωση των χαρακτηριστικών σκληρότητας, οι γονείς μειώνουν την εμπλοκή τους και αποσύρονται εν μέρει σύμφωνα και με τους Brown et al. (2016). Τα αυξημένα ποσοστά γονικής δυσφορίας συσχετίστηκαν με την μείωση της γονικής εμπλοκής με το πέρασ του χρόνου και μετάβαση από την δυσφορία στην απόσυρση, εύρημα που εντοπίζεται σε όλες τις ομάδες ατόμων με χαρακτηριστικά σκληρότητας (Fanti et al., 2013).

Ηλικιακή ευαισθησία σε γονικές πρακτικές

Αν και έχει προηγηθεί σημαντικός αριθμός ερευνών σε αυτό τον τομέα ερευνητικού ενδιαφέροντος, δεν έχει διερευνηθεί σε βάθος η έννοια της ευαισθησίας των παιδιών σε συγκεκριμένες γονικές πρακτικές που εφαρμόζονται σε κρίσιμα ηλικιακά διαστήματα της παιδικής ηλικίας. Το υπάρχον βιβλιογραφικό σώμα όμως, εντοπίζει ότι οι σχέσεις υψηλής συγχρονικότητας χαρακτηρίζονται και από μεγαλύτερα ποσοστά γονικής παρακολούθησης, αναφορά για λιγότερες συγκρούσεις και μειωμένη χρήση σκληρής ανατροφής στις ηλικίες 8-10 ετών. Η θετική συγχρονικότητα σε μια δυαδική σχέση με βάθος λειτουργεί ως υποβοηθητικός παράγοντας στην ρύθμιση της αντικοινωνικής συμπεριφοράς και πιθανώς και της προκοινωνικής συμπεριφοράς εξηγούν οι Criss, M . M et al.(2003). Οι Arroyo et al.(2018) αναφέρονται στην γονική ζεστασιά και υπογραμμίζουν την πιθανή αρνητική επίδραση της

έλλειψης της αναφορικά με την αύξηση των συμπτωμάτων χαρακτηριστικών σκληρότητας ιδιαίτερα κατά το τέλος της προσχολικής ηλικίας (μητρική ζεστασιά). Εξηγούν ότι η αρνητική αυτή γονική πρακτική πιθανώς πρώτα να επηρεάζει την αύξηση χαρακτηριστικών σκληρότητας και μετά την εκδήλωση συμπεριφορικών διαταραχών. Στην σημασία της εφαρμογής γονικής ζεστασίας σε παιδιά προσχολικής ηλικίας με υψηλά ποσοστά χαρακτηριστικών σκληρότητας (ηλικία 2-3 ετών) αναφέρονται και οι Hyde et al. (2014). Οι Crum et al.(2015) αναφέρονται στα παιδιά ηλικίας 5-12 ετών και στη θετική γονική εμπλοκή που συσχετίζουν με λιγότερα σοβαρά προβλήματα αντικοινωνικής συμπεριφοράς ανεξαρτήτως του επιπέδου στο οποίο εκδηλώνουν τα χαρακτηριστικά σκληρότητας. Τα παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας με έκδηλα χαρακτηριστικά σκληρότητας είναι σύμφωνα με τους Waller et al.(2014) πιο ευαίσθητα στην επιβράβευση ενώ η υιοθέτηση γονικών πρακτικών όπως, γονική ζεστασιά, εμπλοκή και συνεργασία μπορούν να συνδράμουν στην μείωση των πρώιμων εκδηλώσεων χαρακτηριστικών σκληρότητας και συνεπώς να αποτρέψουν την ανάπτυξη πιο σοβαρών συμπεριφορικών προβλημάτων. Γενικότερα, στοιχεία που συναποτελούν την έννοια των θετικών γονικών στρατηγικών όπως η κοινή ανταποκριτικότητα κ.α. συσχετίστηκαν με την αυξημένη συνεργασία μεταξύ γονέα-παιδιού και την έλλειψη προβλημάτων κοινωνικοποίησης όπως εντοπίζεται από Aksan et al. (2015) σε ένα δείγμα που εκτείνεται από τη βρεφική μέχρι την προσχολική ηλικία.

Εντοπίζεται ένα σημείο διαφωνίας σχετικά με το οποίο οι Crum et al. (2015) αναφέρονται σε συσχέτιση θετικών γονικών πρακτικών και μείωσης συμπεριφορικών προβλημάτων μόνο σε παιδιά με χαμηλά ποσοστά έκδηλων χαρακτηριστικών σκληρότητας, σε παιδιά με υψηλά ποσοστά έκδηλων χαρακτηριστικών σκληρότητας παρατηρήθηκε συσχέτιση των θετικών γονικών πρακτικών με αύξηση των συμπεριφορικών προβλημάτων σε ηλικίες 5-12 ετών. Αντίθετοι με τα παραπάνω ευρήματα όμως, βρίσκουν θετικά αποτελέσματα θετικών

γονικών πρακτικών σε παιδιά 4-12 ετών με υψηλά ποσοστά χαρακτηριστικών σκληρότητας οι Pasalich et al. (2011). Οι Plues et al. (2013) αναφέρονται στον όρο «ευαισθησία πλεονεκτήματος», που είναι αυξημένος σε άτομα με υψηλά ποσοστά χαρακτηριστικών σκληρότητας, ως πιθανή εξήγηση των διαφορετικών αποτελεσμάτων μεταξύ παιδιών με διαφορετικά ποσοστά χαρακτηριστικών σκληρότητας

Στον αντίποδα, σε ό, τι αφορά τις αρνητικές γονικές πρακτικές, παρατηρείται η συσχέτιση της ελλιπούς γονικής παρακολούθησης σε μικρές ηλικίες με την αύξηση των χαρακτηριστικών σκληρότητας, η οποία αναφέρεται κυρίως στην ποιότητα των οικογενειακών διαδικασιών και όχι στον έλεγχο των δραστηριοτήτων με τους συνομήλικους όπως συμβαίνει συνήθως στην εφηβεία. Όπως εξηγούν οι Hasking et al. (2011), αυτό οφείλεται στην αδυναμία υιοθέτησης ενός μοντέλου προκοινωνικής συμπεριφοράς που θα αποτρέψει την ανάπτυξη χαρακτηριστικών σκληρότητας όπως η έλλειψη εμπάθειας. Οι Brown et al. (2016) αναφέρουν ότι η ελλιπής γονική παρακολούθηση, στοιχείο αρνητικής γονικής πρακτικής, κατά τα πρώτα χρόνια ζωής των παιδιών αυξάνει το ρίσκο εκδήλωσης χαρακτηριστικών σκληρότητας μέσω της προβληματικής κοινωνικής μάθησης και των μη λειτουργικών οικογενειακών διαδικασιών, στις οποίες τα παιδιά εμπλέκονται. Συγκεκριμένα εντοπίζουν ότι η μειωμένη γονική παρακολούθηση στην ηλικία των 3 ετών, προέβλεπε εκδήλωση χαρακτηριστικών σκληρότητας στα 6. Σύμφωνα με τους ίδιους, η ελλιπής επίβλεψη, η σκληρή ανατροφή και η μη σταθερή εφαρμογή πειθαρχίας, θέτουν το άτομο σε αυξημένο ρίσκο για γενική αντικοινωνική συμπεριφορά και επιθετικότητα στα παιδιά ηλικίας νηπιαγωγείου. Ακόμη συμπληρώνουν ότι η σκληρή ή και τιμωρητική ανατροφή παιδιών συσχετίστηκε με αύξηση των χαρακτηριστικών σκληρότητας και σε παιδιά ηλικίας σχολικής ηλικίας μέχρι 10 ετών. Η ελλιπής παρακολούθηση και τη σκληρή

πειθαρχία σε παιδιά σχολικής ηλικίας συσχετίζεται από Arroyo et al. (2018) με μελλοντική διάγνωση διαταραχής συμπεριφοράς.

Πως διαφέρει η παρούσα έρευνα από τις προηγούμενες, στόχοι και υποθέσεις.

Λαμβάνοντας υπόψη ελλείψεις, αδυναμίες και σημεία σύγκρουσης μεταξύ προηγούμενων σχετικών ερευνών να ανταποκριθούν στην ιδιαίτερες ανάγκες της υποομάδας παιδιών με δύσκολη ιδιοσυγκρασία (αναφορικά με τα χαρακτηριστικά σκληρότητας) για εξατομικευμένη προσέγγιση και αποτελεσματική αντιμετώπιση από το άμεσο τους κοινωνικό περιβάλλον, δηλαδή τους γονείς, η συγκεκριμένη έρευνα πρόκειται να αξιοποιήσει πολλαπλές μετρήσεις προς εις βάθος διερεύνηση. Θα αξιοποιηθούν μετρήσεις πέραν των γονικών αναφορών όπως προτείνεται από Hawes et al. (2011) και από Crum et al. (2015). Ακόμη πρόκειται να αξιοποιηθούν επιπλέον μετρήσεις που βασίζονται σε παρατηρήσιμες συμπεριφορές όπως προτείνεται από Brown et al. (2016). Αξιοποιώντας και την εισήγηση των Waller et al. (2014) για έλεγχο της αποτελεσματικότητας συγκεκριμένων γονικών πρακτικών σε παιδιά ιδιαίτερης ιδιοσυγκρασιακής ταυτότητας, με υψηλά ποσοστά χαρακτηριστικών σκληρότητας και πραγματοποίηση ελέγχου σχετικά με την άμεση μείωση των χαρακτηριστικών αυτών γενικότερα, πρόκειται με βάση τα προαναφερθέντα, στόχους της έρευνας να αποτελέσουν τα ακόλουθα: να διερευνηθεί η ευαισθησία της συγκεκριμένης υποομάδας παιδιών σε συγκεκριμένες γονικές πρακτικές όταν αυτές εφαρμόζονται στο συγκεκριμένο ηλικιακό φάσμα και η διερεύνηση του πως τα χαρακτηριστικά σκληρότητας έκδηλα στον παιδικό πληθυσμό επηρεάζουν την αξιοποίηση των γονικών πρακτικών (Dadds et al, 2015 ; Fantì et al, 2013 ; Crum et al., 2015).

Ως βάση αποτελεσματικών μελλοντικών παρεμβάσεων, θα διερευνηθεί ο διαμεσολαβητικός ρόλος των χαρακτηριστικών σκληρότητας μεταξύ αρνητικών γονικών πρακτικών και συμπεριφορικών προβλημάτων και η επίδραση θετικών γονικών πρακτικών ανεξαρτήτως ηλικιακού φάσματος και ύψους έκδηλων χαρακτηριστικών σκληρότητας, σημείο διαφωνίας στην υπάρχουσα βιβλιογραφία και κλειδί για δόμηση αποτελεσματικών παρεμβατικών προγραμμάτων και προσεγγίσεων.

Οι συγκεκριμένες ερευνητικές υποθέσεις εξετάζονται για πρώτη φορά σε τοπικό πληθυσμό:

1. Οι θετικές γονικές πρακτικές συσχετίζονται με θετικά αποτελέσματα σε παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας με έκδηλα χαρακτηριστικά σκληρότητας ανεξαρτήτως του βαθμού σοβαρότητας τους.
2. Τα χαρακτηριστικά σκληρότητας λειτουργούν ως διαμεσολαβητές στη σχέση μεταξύ αρνητικών γονικών πρακτικών και των προβλημάτων συμπεριφοράς των παιδιών .
3. Τα χαρακτηριστικά σκληρότητας των παιδιών επηρεάζουν την επιλογή των γονικών πρακτικών που αξιοποιούνται.
4. Οι γονικές πρακτικές που αξιοποιούνται επιδρούν στον βαθμό εκδήλωσης των χαρακτηριστικών σκληρότητας των παιδιών .

Μέθοδος

Δείγμα

Αφού εξασφαλίστηκε σχετική άδεια από το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού και έγκριση από τα σχολεία τα οποία τυχαία επιλέγηκαν και αποδέχθηκαν να συμμετέχουν πραγματοποιήθηκε ενημέρωση των συμμετεχόντων για την έρευνα και τα δικαιώματά τους. Η

συμπλήρωση των ερωτηματολογίων έγινε διαδικτυακά. Παιδιά ηλικιών 5-10 ετών που φοιτούν σε σχολεία της Κυπριακής Δημοκρατίας σε όλες τις επαρχίες (συνολικά 264 σχολεία) και έχουν έκδηλα χαρακτηριστικά σκληρότητας(χαμηλά ή υψηλά). Το τελικό δείγμα N=851 (μητέρες και παιδιά) είναι ομοιογενές σε ό, τι αφορά την κοινωνικό-οικονομική οικογενειακή κατάσταση των παιδιών ενώ παράλληλα δεν εντοπίζονται συντρέχουσες ψυχικές διαταραχές σε γονείς και παιδιά. Από το αρχικό δείγμα το οποίο συμπλήρωσε τα σχετικά ερωτηματολόγια, κατά τη διαδικασία επεξεργασίας των δεδομένων, διαγράφηκαν όσα άτομα δεν είχαν συμπληρώσει τα απαιτούμενα στοιχεία προς εξαγωγή των απαιτούμενων αποτελεσμάτων .

Επιλογή ηλικιακού φάσματος

Η επιλογή της προσχολικής ηλικίας ως το πρώτο ηλικιακό φάσμα διερεύνησης έγινε λαμβάνοντας υπόψη την καθοριστικής σημασίας επίδραση που έχουν οι γονείς στο παιδί ως το πρώτο του κοινωνικό περιβάλλον και παράλληλα λόγω της αυξημένες εγκεφαλικής πλαστικότητας που επιτρέπει στις παρεμβάσεις να έχουν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα σύμφωνα με οι Hyde et al., (2016). Για τη λήψη δείγματος από προσχολική ηλικία επιλέχθηκε η ηλικία των 5 ετών λόγω των πολύ συχνών βιβλιογραφικών αναφορών και λόγω του ότι όπως εξηγούν οι Hyde et al., (2013), είναι πιθανόν τα χαρακτηριστικά σκληρότητας να μην αναπτύσσονται πλήρως πριν από την ηλικία των 3, 5 – 4 ετών. Η σχολική ηλικία ορίστηκε ως το δεύτερο ηλικιακό φάσμα διερεύνησης, δεδομένης της αύξησης των περιβαλλοντικών επιρροών που δέχεται το παιδί με την είσοδο του στο σχολικό περιβάλλον, της μειωμένης γονικής επίβλεψης και επομένως την σημαντικότητα συμμόρφωσης στους κανόνες της οικογένειας μέσω της χρήσης γονικών πρακτικών σύμφωνα με Criss, M. et al., (2003) και με βάση την περιορισμένη αποτελεσματικότητα παρεμβάσεων όταν εδραιωθούν τα συμπεριφορικά προβλήματα κατά τη διάρκεια της σχολικής ηλικίας(Mc Mahon et al., 2016). Το ηλικιακό όριο

ορίστηκε μέχρι τα 10 έτη λόγω της έναρξης της εφηβείας που αποτελεί μια ψυχοσωματική διεργασία που πιθανώς να επηρεάσει τα αποτελέσματα.

Ερευνητικός σχεδιασμός

Η παρούσα έρευνα βασίζεται σε ποσοτικό ερευνητικό σχεδιασμό ο οποίος αξιοποιεί δεδομένα που έχουν εξασφαλιστεί μέσω ερωτηματολογίων. Οι ανάγκες που οδήγησαν στην επιλογή αυτή είναι πολλαπλές με αρχική την ανάγκη για μεγάλο όγκο δεδομένων προκειμένου να εξασφαλιστεί η στατιστική εγκυρότητα., αντικειμενικότητα και γενικευσιμότητα. Η επιλογή του ποσοτικού ερευνητικού σχεδιασμού πραγματοποιήθηκε με βάση τη φύση των ερευνητικών ερωτημάτων προς έλεγχο και των ερευνητικών υποθέσεων προς επιβεβαίωση, που απαιτούν αντικειμενικά δεδομένα που προκύπτουν μέσω αριθμητικών δεδομένων και στατιστικών αναλύσεων. Τα δεδομένα που θα προκύψουν μέσω του συγκεκριμένου ερευνητικού σχεδιασμού θα είναι δυνατόν να γενικευτούν εάν και εφόσον βέβαια ο δειγματικός πληθυσμός αποδειχθεί όντως αντιπροσωπευτικός.

Μεταβλητές που θα μελετηθούν: γονικές πρακτικές (θετικές: γονική ζεστασιά, θετική συγχρονικότητα, θετική γονική εμπλοκή - αρνητικές: ασταθής πειθαρχία, ελλιπής γονική παρακολούθηση, χαρακτηριστικά αντικοινωνικής συμπεριφορά γονέα, γονικά συναισθηματικά προβλήματα, σύγκρουση γονέα- παιδιού, γονική δυσφορία, σωματική τιμωρία, γονική παραίτηση), χαρακτηριστικά σκληρότητας, προβλήματα συμπεριφοράς (conduct disorder, opposite defiant disorder).

Εργαλεία συλλογής δεδομένων

Χαρακτηριστικά σκληρότητας

Τα χαρακτηριστικά σκληρότητας μετρήθηκαν με την χρήση του Inventory of callous-unemotional traits, ένα εργαλείο συλλογής δεδομένων από τους γονείς που αποτελείται από 24

αντικείμενα στα οποία δίνονται απαντήσεις βασισμένες σε κλίμακα Likert από το 0 (καθόλου αληθές) μέχρι το 3 (πλήρως αληθές). Οι υψηλότερες βαθμολογίες καταδεικνύουν πιο έντονα χαρακτηριστικά σκληρότητας. Η δομική εγκυρότητα του συγκεκριμένου εργαλείου υποστηρίζεται σε δείγματα κλινικά αναφερόμενων νέων, δείγματα από την κοινότητα και δείγματα νέων που βρίσκονται στην φυλακή σε Βέλγιο, Γερμανία, Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και Κύπρο (Fanti & Centifanti, 2014). Επιπρόσθετα, εντοπίζεται αποδεκτή εσωτερική συνοχή και εξωτερική εγκυρότητα για το σύνολο ICU, χαρακτηριστικά σκληρότητας και βαθμολογίες αδιαφορίας αλλά όχι για βαθμολογίες μη συναισθηματικότητας (Cardinale & Marsh, 2017).

Προβλήματα συμπεριφοράς

Τα προβλήματα συμπεριφοράς μετρήθηκαν με την χρήση του Checkmate plus Child Symptom Inventory for Parents-4 (CSI-4) το οποίο μετράει την διαταραχή συμπεριφοράς (CD) και αποτελείται από 15 αντικείμενα στα οποία δίνονται απαντήσεις σε κλίμακα Likert από το 0 (ποτέ) μέχρι το 3 (πολύ συχνά) για την συχνότητα εκδήλωσης συμπεριφοράς εναντιωματικής διαταραχής και διαταραχής συμπεριφοράς από μέρους των παιδιών. Η μεταβλητή των προβλημάτων συμπεριφοράς (CP) δημιουργήθηκε με την αξιοποίηση των υποκλιμάκων εναντιωματικής διαταραχής συμπεριφοράς (ODD) και διαταραχής συμπεριφοράς (CD).

Με βάση στοιχεία προηγούμενης έρευνας, τα συμπτώματα ODD και CD που αναφέρθηκαν από τους γονείς και που μετρήθηκαν με το CSI-4 σε κοινοτικά και κλινικά δείγματα στην Κύπρο και τις Η.Π.Α, χαρακτηρίστηκαν ως έγκυρα.

Γονική εμπλοκή

Τέλος, η γονική εμπλοκή μετρήθηκε με την χρήση του APQ το οποίο αποτελείται από 42 αντικείμενα που αφορούν τις γονικές συμπεριφορές που σχετίζονται με τα συμπεριφορικά

προβλήματα των παιδιών (γονική εμπλοκή, θετική ανατροφή των παιδιών, ελλιπής παρακολούθηση/εποπτεία, ασυνεπής πειθαρχία και σωματική τιμωρία). Προ υπάρχουσες έρευνες επιβεβαιώνουν τη δομή πέντε παραγόντων της πολωνικής έκδοσης του APQ για γονείς και δείχνουν ότι οι πρακτικές γονικής μέριμνας μπορούν να μετρηθούν αξιόπιστα σε ένα πολωνικό δείγμα με τη χρήση της έκδοσης Parent Global Report του APQ (Świecicka et al., 2019) αλλά και σε γερμανικό δείγμα (Essau et al., 2006).

Διαδικασία συλλογής μετρήσεων

Η διαδικασία συλλογής μετρήσεων πραγματοποιήθηκε σε προσωπικό χρόνο μέσω συμπλήρωσης διαδικτυακά αφού πρώτα εξασφαλίστηκε η γραπτή συγκατάθεση συμμετοχής στην έρευνα από γονέα/κηδεμόνα για τον ίδιο αλλά και το παιδί. Οι μετρήσεις αποτελούν μέρος της ερευνητικής δράσης του εργαστηρίου ψυχοπαθολογίας του Πανεπιστημίου Κύπρου, τις οποίες έχω εξασφαλίσει προς αξιοποίηση στην παρούσα έρευνα μέσω της συνεργασίας μου.

Σχέδιο ανάλυσης δεδομένων

Πραγματοποιήθηκαν στατιστικές αναλύσεις με την βοήθεια του προγράμματος SPSS. Πιο συγκεκριμένα πραγματοποιήθηκαν συσχετίσεις και παλινδρομήσεις ενώ επιστρατεύτηκε και μια επέκταση του προγράμματος, το PROCESS MACRO για συμπλήρωση των ζητούμενων δεδομένων από τις στατιστικές αναλύσεις.

Ηθικές εκτιμήσεις (Προστασία των συμμετεχόντων)

Έχει εξασφαλιστεί άδεια από την επιτροπή Βιοηθικής και έχουν ληφθεί όλα τα απαραίτητα μέτρα ώστε να αποφευχθούν η σωματική ή ψυχολογική βλάβη των συμμετεχόντων λαμβάνοντας υπόψιν και την ηλικιακή ευαισθησία και ευαλωτότητα του παιδικού δείγματος.

Προκαταλήψεις

Δεδομένου ότι κάθε ερευνητής διατηρεί σε ένα βαθμό προκαταλήψεις κυρίως χωρίς καν να το αντιλαμβάνεται, οφείλω να αναφερθώ στην επαγγελματική μου ιδιότητα ως εκπαιδευτικός της προσχολικής αγωγής λόγω της οποίας έρχομαι καθημερινά σε επαφή με παιδιά εντός του ηλικιακού δείγματος που συχνά εκδηλώνουν χαρακτηριστικά σκληρότητας αλλά και με τους κηδεμόνες τους που συχνά αναζητούν λύσεις και καθοδήγηση από το σχολικό περιβάλλον. Με βάση αυτά η αντίληψη μου σε ό, τι αφορά την σημαντικότητα του θέματος και την συσχέτιση γονικών πρακτικών και χαρακτηριστικών σκληρότητας ενδέχεται να είναι επηρεασμένη, χωρίς όμως να επηρεάζει σε οποιονδήποτε βαθμό την ερευνητική διαδικασία και εξαγωγή αποτελεσμάτων.

Εικασίες

Αναμένεται ότι οι απαντήσεις έχουν διασφαλιστεί από τους συμμετέχοντες σε ένα πλαίσιο απόλυτης ειλικρίνειας ενώ παράλληλα ο δειγματικός πληθυσμός θεωρείται αντιπροσωπευτικός .

Αποτελέσματα

Το παράρτημα 1 αφορά τα στοιχεία περιγραφικής στατιστικής για όλες τις μεταβλητές που διερευνήθηκαν, το παράρτημα δυο αφορά τις συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών και τη στατιστική τους σημαντικότητα και τέλος το παράρτημα 3 αφορά τις αναλύσεις παλινδρόμησης που πραγματοποιήθηκαν.

Η υπόθεση 1 επιβεβαιώθηκε αφού οι θετικές γονικές πρακτικές συσχετίστηκαν αρνητικά με την εκδήλωση διαταραχής διαγωγής και την εκδήλωση χαρακτηριστικών σκληρότητας.. Πραγματοποιήθηκε αρχικά ανάλυση συσχέτισης μέσα από την οποία διαφάνηκε ότι υπάρχει μια ασθενής αρνητική συσχέτιση, στατιστικά σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 0.01 μεταξύ

χαρακτηριστικών σκληρότητας και θετικών γονικών πρακτικών, μια θετική ασθενής στατιστικά σημαντική συσχέτιση σε επίπεδο 0.01 μεταξύ χαρακτηριστικών σκληρότητας και εκδήλωσης διαταραχής διαγωγής και τέλος μια ασθενής προς μέτρια, στατιστικά σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 0.01, θετική συσχέτιση μεταξύ χαρακτηριστικών σκληρότητας και εκδήλωσης εναντιωματικής προκλητικής διαταραχής. Ακολούθησε ανάλυση γραμμικής παλινδρόμησης που λειτούργησε ενισχυτικά στα ήδη υπάρχοντα στατιστικά αποτελέσματα. Πιο συγκεκριμένα, η διασπορά της εξαρτημένης μεταβλητής ερμηνεύεται από το μοντέλο μας σε ποσοστό 59 % και το μοντέλο παρουσιάζει καλή προσαρμογή. Η γραμμική παλινδρόμηση χαρακτηρίζεται ως στατιστικά σημαντική.

Σε ό, τι αφορά την διαταραχή διαγωγής και τη συσχέτιση της με την αξιοποίηση θετικών γονικών πρακτικών, μέσα από τη γραμμική παλινδρόμηση που πραγματοποιήθηκε, διαφάνηκε ότι μέσα από το συγκεκριμένο μοντέλο καλής προσαρμογής, η διασπορά της εξαρτημένης μεταβλητής ερμηνεύεται με ποσοστό 64%. Η εναντιωματική προκλητική διαταραχή διαγωγής δεν παρουσιάζει στατιστικά σημαντική συσχέτιση με τα χαρακτηριστικά σκληρότητας.

Πίνακας 1

		Correlations										
		CU_tot	Διαταραχή Διαγωγής	Εναντιωματική προκλητική διαταραχή	corporal	monitor	inc_disc	conflict_p_c	parent_giveup	parent_PSI_sh ort	APD_parent	parent_emotional_pr
CU_tot	Pearson Correlation	1	.277**	.374**	.144**	.245**	.175**	.458**	.440**	.258**	.156**	.256**
	Sig. (2-tailed)		<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001

Ακολούθως πραγματοποιήθηκε ανάλυση διαμεσολάβησης μέσω παλινδρόμησης με την αξιοποίηση του Process Macro, και τα αποτελέσματα που προέκυψαν επιβεβαίωσαν την υπόθεση αφού διαφάνηκε ότι η σχέση μεταξύ προβλημάτων συμπεριφοράς και αρνητικών γονικών πρακτικών διαμεσολαβείται από τα χαρακτηριστικά σκληρότητας. Αυτό ισχύει για τις

γονικές πρακτικές : σωματική τιμωρία, γονική παραίτηση, σύγκρουση γονέα – παιδιού , και γονική δυσφορία που μέσω της διαμεσολάβησης των χαρακτηριστικών σκληρότητας των παιδιών συνδέονται με προβλήματα συμπεριφοράς (conduct disorder).

Πιο συγκεκριμένα η σχέση μεταξύ προβλημάτων συμπεριφοράς και γονικής παραίτησης που διαμεσολαβείται από τα χαρακτηριστικά σκληρότητας, έδωσε στατιστικά σημαντικά αποτελέσματα $p < 0.05$. Η έμμεση επίδραση της μεταβλητής X (γονική παραίτηση) στην μεταβλητή Y (προβλήματα συμπεριφοράς) μέσω της διαμεσολαβητικής μεταβλητής M (χαρακτηριστικά σκληρότητας έδειξε το σημείο επίδρασης να υπολογίζεται στο 0.0145. Στη σχέση μεταξύ σωματικής τιμωρίας και εκδήλωσης προβλημάτων συμπεριφοράς στα παιδιά που διαμεσολαβείται από τα χαρακτηριστικά σκληρότητας εντοπίζεται η άμεση επίδραση μεταξύ της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής αποτελέσματος να είναι στατιστικά σημαντική ($P - value \leq 0.05$). Η επίδραση της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής των χαρακτηριστικών σκληρότητας στο αποτέλεσμα, είναι στατιστικά σημαντική ($P value \leq 0.05$). Η έμμεση επίδραση της μεταβλητής X (σωματική τιμωρία) στην μεταβλητή Y (προβλήματα συμπεριφοράς) μέσω της διαμεσολαβητικής μεταβλητής M (χαρακτηριστικά σκληρότητας) έδειξε το σημείο επίδρασης να υπολογίζεται στο 0, 0737. Αναφορικά με την σχέση μεταξύ συναισθηματικών προβλημάτων των γονέων και εκδήλωσης προβλημάτων συμπεριφοράς στα παιδιά που διαμεσολαβείται από τα χαρακτηριστικά σκληρότητας, εντοπίζεται η άμεση επίδραση μεταξύ της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής αποτελέσματος να είναι στατιστικά σημαντική ($P-value \leq 0.05$). Η επίδραση της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής των χαρακτηριστικών σκληρότητας στο αποτέλεσμα είναι μη στατιστικά σημαντική. Ομοίως σε ό, τι αφορά τη σχέση μεταξύ ασταθούς πειθαρχίας και εκδήλωσης προβλημάτων συμπεριφοράς στα παιδιά που διαμεσολαβείται από τα

χαρακτηριστικά σκληρότητας, εντοπίζεται η άμεση επίδραση μεταξύ της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής αποτελέσματος να είναι στατιστικά σημαντική ($P - \text{value} \leq 0.05$). Η επίδραση της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής των χαρακτηριστικών σκληρότητας στο αποτέλεσμα είναι στατιστικά μη σημαντική.

Η σχέση μεταξύ σύγκρουσης γονέα- παιδιού και την εκδήλωση προβλημάτων συμπεριφοράς που διαμεσολαβείται από τα χαρακτηριστικά σκληρότητας, μέσω της γραμμικής παλινδρόμησης έδειξε την άμεση επίδραση μεταξύ της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής αποτελέσματος να είναι στατιστικά σημαντική ($P - \text{value} \leq 0.05$), την επίδραση της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής των χαρακτηριστικών σκληρότητας στο αποτέλεσμα το οποίο είναι στατιστικά σημαντικό ($P - \text{value} \leq 0.05$). Η έμμεση επίδραση της μεταβλητής X (σύγκρουση γονέα – παιδιού) στην μεταβλητή Y (προβλήματα συμπεριφοράς) μέσω της διαμεσολαβητικής μεταβλητής M με το σημείο επίδρασης υπολογίζεται στο 0.0128. Η παλινδρόμηση που αφορά τη σχέση μεταξύ χαρακτηριστικών αντικοινωνικής προσωπικότητας του γονέα και εκδήλωσης προβλημάτων συμπεριφοράς στο παιδί, η οποία διαμεσολαβείται από τα χαρακτηριστικά σκληρότητας κατέδειξε ότι η άμεση επίδραση μεταξύ της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής αποτελέσματος είναι στατιστικά σημαντική ($P - \text{value} \leq 0.05$), η επίδραση της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής των χαρακτηριστικών σκληρότητας στο αποτέλεσμα παρουσιάζεται ως στατιστικά σημαντική ($P - \text{value} \leq 0.05$). Η έμμεση επίδραση της μεταβλητής X(χαρακτηριστικά αντικοινωνικής προσωπικότητας γονέα) στην μεταβλητή Y (προβλήματα συμπεριφοράς) μέσω της διαμεσολαβητικής μεταβλητής M (χαρακτηριστικά σκληρότητας παιδιών), κατέδειξε το σημείο επίδρασης υπολογίζεται στο 0.0188 .

Μια ακόμη στατιστικά σημαντική σχέση προέκυψε μέσω της παλινδρόμησης που αφορά τη σχέση γονικής δυσφορίας, εκδήλωσης προβλημάτων συμπεριφοράς από τα παιδιά και διαμεσολάβησης από τα χαρακτηριστικά σκληρότητας. Η άμεση επίδραση μεταξύ της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής αποτελέσματος είναι στατιστικά σημαντική ($P - \text{value} \leq 0.05$). Η επίδραση της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής των χαρακτηριστικών σκληρότητας στο αποτέλεσμα, είναι στατιστικά σημαντικό ($P - \text{value} \leq 0.05$). Η έμμεση επίδραση της μεταβλητής X (γονική δυσφορία) στην μεταβλητή Y (προβλήματα συμπεριφοράς) μέσω της διαμεσολαβητικής μεταβλητής M (χαρακτηριστικά σκληρότητας παιδιών) κατέδειξε το σημείο επίδρασης υπολογίζεται στο 0.0107.

Ακολούθησε η διερεύνηση του δεύτερου σκέλους της υπόθεσης δυο, το οποίο αφορά την εναντιωματική προκλητική διαταραχή ως αποτέλεσμα της αξιοποίησης διαφόρων αρνητικών γονικών πρακτικών. Η σχέση μεταξύ γονικής δυσφορίας, εναντιωματικής προκλητικής διαταραχής που διαμεσολαβείται από τα χαρακτηριστικά σκληρότητας κατέδειξε την άμεση επίδραση μεταξύ της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής αποτελέσματος. Η επίδραση της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής των χαρακτηριστικών σκληρότητας στο αποτέλεσμα, είναι στατιστικά σημαντική ($P - \text{value} \leq 0.05$). Η έμμεση επίδραση της μεταβλητής X (γονική δυσφορία) στην μεταβλητή Y (εναντιωματική προκλητική διαταραχή) μέσω της διαμεσολαβητικής μεταβλητής M (χαρακτηριστικά σκληρότητας παιδιών) κατέδειξε το σημείο επίδρασης να υπολογίζεται στο 0.0658. Η παλινδρόμηση αναφορικά με τη σχέση μεταξύ γονικής παραίτησης, εκδήλωσης εναντιωματικής διαταραχής στα παιδιά, η οποία διαμεσολαβείται από τα έκδηλα χαρακτηριστικά σκληρότητας των παιδιών αποκάλυψε ότι η άμεση επίδραση μεταξύ της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής αποτελέσματος είναι στατιστικά σημαντική ($P - \text{value} \leq 0.05$). Η επίδραση της προβλεπτικής μεταβλητής και της

μεταβλητής των χαρακτηριστικών σκληρότητας στο αποτέλεσμα, είναι εξίσου, στατιστικά σημαντική ($P\text{-value} \leq 0.05$). Η έμμεση επίδραση της μεταβλητής X στην μεταβλητή Y μέσω της διαμεσολαβητικής μεταβλητής M κατέδειξε το σημείο επίδρασης υπολογίζεται στο 0.0466

Η σχέση μεταξύ σωματικής τιμωρίας, εκδήλωσης εναντιωματικής διαταραχής στα παιδιά και διαμεσολάβησης μέσω των χαρακτηριστικών σκληρότητας αποκάλυψε ότι η άμεση επίδραση μεταξύ της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής αποτελέσματος είναι στατιστικά σημαντική ($P\text{-value} \leq 0.05$). Ομοίως η επίδραση της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής των χαρακτηριστικών σκληρότητας στο αποτέλεσμα είναι στατιστικά σημαντική ($P\text{-value} \leq 0.05$). Η έμμεση επίδραση της μεταβλητής X στην μεταβλητή Y μέσω της διαμεσολαβητικής μεταβλητής M κατέδειξε το σημείο επίδρασης υπολογίζεται στο 0.0449 .

Η διερεύνηση της σχέσης σωματικής τιμωρίας, εκδήλωσης εναντιωματικής διαταραχής στα παιδιά και η διαμεσολάβηση από τα έκδηλα χαρακτηριστικά σκληρότητας των παιδιών φανέρωσε

την άμεση επίδραση μεταξύ της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής αποτελέσματος να είναι στατιστικά σημαντική ($P\text{-value} \leq 0.05$) και την επίδραση της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής των χαρακτηριστικών σκληρότητας στο αποτέλεσμα ως στατιστικά σημαντική ($P\text{-value} \leq 0.05$). Η έμμεση επίδραση της μεταβλητής X στην μεταβλητή Y μέσω της διαμεσολαβητικής μεταβλητής M κατέδειξε το σημείο επίδρασης να υπολογίζεται στο 0.2139. Η παλινδρόμηση που αφορά τη σχέση μεταξύ ασταθούς πειθαρχίας και εκδήλωσης προκλητικής εναντιωματικής διαταραχής στα παιδιά που διαμεσολαβείται από τα έκδηλα χαρακτηριστικά σκληρότητας των παιδιών αποκάλυψε την άμεση επίδραση μεταξύ της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής αποτελέσματος είναι στατιστικά σημαντική ($P\text{-value} \leq 0.05$). Παρατηρείται η επίδραση της προβλεπτικής

μεταβλητής και της μεταβλητής των χαρακτηριστικών σκληρότητας στο αποτέλεσμα, είναι στατιστικά σημαντικό ($P\text{-value} \leq 0.05$). Η έμμεση επίδραση της μεταβλητής X στην μεταβλητή Y μέσω της διαμεσολαβητικής μεταβλητής M κατέδειξε το σημείο επίδρασης να υπολογίζεται στο 0.0518. Η παλινδρόμηση αναφορικά με τη σχέση γονικής δυσφορίας και εκδήλωσης εναντιωματικής προκλητικής διαταραχής στα παιδιά που διαμεσολαβείται από τα έκδηλα τους χαρακτηριστικά σκληρότητας έδειξε ότι η άμεση επίδραση μεταξύ της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής αποτελέσματος είναι στατιστικά σημαντική ($P\text{-value} \leq 0.05$). Ακόμη, η επίδραση της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής των χαρακτηριστικών σκληρότητας στο αποτέλεσμα, είναι στατιστικά σημαντική ($P\text{-value} \leq 0.05$). Η έμμεση επίδραση της μεταβλητής X στην μεταβλητή Y μέσω της διαμεσολαβητικής μεταβλητής M κατέδειξε το σημείο επίδρασης να υπολογίζεται στο 0.658. Αναφορικά με τη συσχέτιση σύγκρουσης γονέα παιδιού και εκδήλωσης προκλητικής εναντιωματικής διαταραχής από μέρους του παιδιού, η οποία διαμεσολαβείται από τα έκδηλα χαρακτηριστικά σκληρότητας τους εντοπίστηκε ότι: η άμεση επίδραση μεταξύ της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής αποτελέσματος είναι στατιστικά σημαντική ($P\text{-value} \leq 0.05$). Ακόμη, η επίδραση της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής των χαρακτηριστικών σκληρότητας στο αποτέλεσμα είναι μη στατιστικά σημαντική.

Σε ό, τι αφορά τη συσχέτιση μεταξύ χαρακτηριστικών αντικοινωνικής προσωπικότητας των γονέων και εκδήλωσης προκλητικής εναντιωματικής διαταραχής στα παιδιά η οποία διαμεσολαβείται από τα έκδηλα χαρακτηριστικά σκληρότητάς του, εντοπίζεται η άμεση επίδραση μεταξύ της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής αποτελέσματος να είναι στατιστικά σημαντική. Η έμμεση επίδραση της μεταβλητής X (σύγκρουση γονέα- παιδιού) στην μεταβλητή Y (εκδήλωση προκλητικής εναντιωματικής διαταραχής στα παιδιά) μέσω της

διαμεσολαβητικής μεταβλητής M κατέδειξε το σημείο επίδρασης υπολογίζεται στο 0.1248 Η συσχέτιση μεταξύ συναισθηματικών προβλημάτων των γονέων και εκδήλωσης προκλητικής εναντιωματικής διαταραχής στα παιδιά, η οποία διαμεσολαβείται από τα έκδηλα χαρακτηριστικά σκληρότητας τους φανέρωσε την άμεση επίδραση μεταξύ της προβλεπτικής μεταβλητής και της μεταβλητής αποτελέσματος και την επίδραση μεταξύ των προβλεπτικών μεταβλητών στο αποτέλεσμα ως στατιστικά σημαντικές ($P\text{-value} \leq 0.05$) Η έμμεση επίδραση της μεταβλητής X (συναισθηματικά προβλήματα γονέων) στην μεταβλητή Y (εκδήλωση προκλητικής εναντιωματικής διαταραχής στα παιδιά) μέσω της διαμεσολαβητικής μεταβλητής M κατέδειξε το σημείο επίδρασης υπολογίζεται στο 0.511.

Προκειμένου να γίνει μια πιο εις βάθος διερεύνηση των συσχετίσεων πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις παλινδρόμησης simple regression για την υπόθεση 4 και με βάση των αποτελεσμάτων διαφάνηκε ότι όλες οι γονικές πρακτικές που διερευνήθηκαν ως μεταβλητές, εκτός από την εφαρμογή ασταθούς πειθαρχίας και τα χαρακτηριστικά αντικοινωνικής διαταραχής του γονέα, εντοπίστηκαν να επηρεάζουν τον βαθμό εκδήλωσης των χαρακτηριστικών σκληρότητας στα παιδιά του ηλικιακού φάσματος προσχολικής και σχολικής ηλικίας. Πιο αναλυτικά, με βάση τον πίνακα Model Summary, το $R^2 = 0.019$, επομένως η διασπορά της εξαρτημένης μεταβλητής, δηλαδή της αξιοποίησης της σωματικής τιμωρίας ως γονική πρακτική προς παιδιά με χαρακτηριστικά σκληρότητας, ερμηνεύεται κατά 19% από τη διασπορά του μοντέλου. Με βάση τον πίνακα ANOVA, το $F = 17.094$ και το $p < .001$. Αυτό σημαίνει ότι το F είναι μεγάλο και συνεπώς η γραμμική παλινδρόμηση χαρακτηρίζεται ως στατιστικά σημαντική ενώ παράλληλα το μοντέλο έχει καλή προσαρμογή. Με βάση το Coefficients table επειδή το $p < .001$ η γραμμική παλινδρόμηση χαρακτηρίζεται ως στατιστικά σημαντική. Αναφορικά με τη γονική παρακολούθηση, η γραμμική παλινδρόμηση

χαρακτηρίζεται ως στατιστικά σημαντική και το μοντέλο παρουσιάζει καλή προσαρμογή. Το συγκεκριμένο μοντέλο εξηγεί σε ποσοστό 59% την αξιοποίηση της γονικής πρακτικής αυτής σε παιδιά με χαρακτηριστικά σκληρότητας που εντάσσονται στο ηλικιακό φάσμα του δείγματος. Μια ακόμη στατιστικά σημαντική γραμμική παλινδρόμηση που προέκυψε μέσα από τις εν λόγω στατιστικές αναλύσεις, αφορά την αξιοποίηση της ασταθούς πειθαρχίας. Το συγκεκριμένο μοντέλο εξηγεί την αξιοποίηση της συγκεκριμένης γονικής πρακτικής με ποσοστό 29 % και παρουσιάζει καλή προσαρμογή. Η μειωμένη γονική παρακολούθηση αν και επιστρατεύεται συχνά ως γονική πρακτική στην συγκεκριμένη υποομάδα, με βάση τις αναλύσεις που πραγματοποιήθηκαν για την υπόθεση 4, δεν φάνηκε να έχει ιδιαίτερα μεγάλη αρνητική επιρροή στον βαθμό εκδήλωσης των χαρακτηριστικών σκληρότητας από μέρους των παιδιών όπως ήταν αναμενόμενο με βάση την βιβλιογραφική ανασκόπηση που προηγήθηκε.

Παράλληλα, εντοπίστηκε μια ακόμη στατιστικά σημαντική γραμμική παλινδρόμηση, η οποία αφορά την αξιοποίηση θετικών γονικών πρακτικών, το μοντέλο παρουσιάζει καλή προσαρμογή και εξηγεί σε ποσοστό 59 %, αρκετά σημαντικό, την αξιοποίηση της συγκεκριμένης πρακτικής σε προσχολικής και σχολικής ηλικίας με έκδηλα χαρακτηριστικά σκληρότητας. Η διασπορά της εξαρτημένης μεταβλητής, δηλαδή της αξιοποίησης της γονικής πρακτικής που αφορά τη σύγκρουση γονέα παιδιού, ερμηνεύεται από το μοντέλο σε ποσοστό 20.9 % και το μοντέλο παρουσιάζει καλή προσαρμογή. Η συγκεκριμένη γραμμική παλινδρόμηση χαρακτηρίζεται εξίσου ως στατιστικά σημαντική. Η γονική παραίτηση έδειξε να εξηγείται από τη παρουσία χαρακτηριστικών σκληρότητας στα παιδιά σε ένα ποσοστό 19.3% με μοντέλο καλής προσαρμογής. Η συγκεκριμένη γραμμική παλινδρόμηση χαρακτηρίζεται ως στατιστικά σημαντική. Η εκδήλωση συναισθηματικών προβλημάτων των γονέων εξηγείται με βάση το μοντέλο σε ποσοστό 64% και η συγκεκριμένη γραμμική παλινδρόμηση είναι σαφώς

στατιστικά σημαντική ενώ το μοντέλο παρουσιάζει καλή προσαρμογή. Η διασπορά της γονικής δυσφορίας ως εξαρτημένη μεταβλητή εξηγείται από το συγκεκριμένο μοντέλο με ποσοστό 66% και το μοντέλο παρουσιάζει καλή προσαρμογή. Η συγκεκριμένη γραμμική παλινδρόμηση είναι στατιστικά σημαντική. Η εκδήλωση συμπτωμάτων αντικοινωνικής διαταραχής από την πλευρά των γονέων εντοπίστηκε να εξηγείται σε ποσοστό 23% από το συγκεκριμένο μοντέλο το οποίο παρουσιάζει καλή προσαρμογή. Η γραμμική παλινδρόμηση χαρακτηρίζεται για μια ακόμη φορά ως στατιστικά σημαντική.

Πραγματοποιήθηκε multivariate regression για την υπόθεση 4 και προέκυψαν τα εξής αποτελέσματα: Με βάση τον πίνακα Model Summary, η διασπορά της εξαρτημένης μεταβλητής, δηλαδή των χαρακτηριστικών σκληρότητας των παιδιών, ερμηνεύεται κατά 29.6% από τη διασπορά του μοντέλου. Με βάση τον πίνακα ANOVA, το F είναι 49.704 και το $p < .001$. Κατά συνέπεια αυτό σημαίνει ότι το F είναι μεγάλο και άρα η γραμμική παλινδρόμηση είναι στατιστικά σημαντική. Το R² και το F είναι οι δείκτες καλής προσαρμογής. Το γεγονός ότι το R² είναι υψηλό και το $p < 0, 05$ σημαίνει ότι το μοντέλο έχει καλή προσαρμογή. Με βάση τον πίνακα Coefficients διαφαίνεται, μετά από έλεγχο της τιμής t και της τιμής p, ότι εκτός από την εφαρμογή της γονικής πρακτικής της ασταθούς πειθαρχίας και τα χαρακτηριστικά αντικοινωνικής διαταραχής του γονέα, οι υπόλοιποι συντελεστές είναι στατιστικά σημαντικοί. Παράλληλα μέσα από τα συγκεκριμένα ερευνητικά ευρήματα, η ευαισθησία σε συγκεκριμένες γονικές πρακτικές επιβεβαιώθηκε αφού τα παιδιά του διερευνώμενου ηλικιακού φάσματος (προσχολικής και σχολικής ηλικίας) με υψηλό βαθμό έκδηλων χαρακτηριστικών σκληρότητας παρουσίασαν την μεγαλύτερη ευαισθησία στις αρνητικές γονικές πρακτικές της γονικής παραίτησης, σωματικής τιμωρίας και στις θετικές γονικές πρακτικές. (Δες Πίνακα 2, Πίνακα 3)

Πίνακας 2

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.567 ^a	.321	.310	3.10484

a. Predictors: (Constant), Εναντιωματική προκλητική διαταραχή, pos_par, monitor, inc_disc, APD_parent, parent_emotional_pr, corporal, parent_PSI_short, Διαταραχή Διαγωγής, parent_giveup, conflict_p_c

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	3248.677	11	295.334	30.636	<.001 ^b
	Residual	6873.323	713	9.640		
	Total	10122.000	724			

a. Dependent Variable: CU_tot
b. Predictors: (Constant), Εναντιωματική προκλητική διαταραχή, pos_par, monitor, inc_disc, APD_parent, parent_emotional_pr, corporal, parent_PSI_short, Διαταραχή Διαγωγής, parent_giveup, conflict_p_c

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	1.689	1.763		.958	.338
	corporal	-1.176	.394	-.108	-2.984	.003
	monitor	1.249	.677	.065	1.846	.065
	inc_disc	.204	.223	.031	.916	.360
	pos_par	-1.376	.254	-.175	-5.410	<.001
	conflict_p_c	1.412	.272	.268	5.182	<.001
	parent_PSI_short	-.209	.223	-.035	-.936	.349
	parent_giveup	.857	.224	.175	3.823	<.001
	APD_parent	-.310	.589	-.018	-.527	.599
	parent_emotional_pr	.292	.178	.058	1.639	.102
	Διαταραχή Διαγωγής	3.276	1.269	.093	2.582	.010
	Εναντιωματική προκλητική διαταραχή	.762	.350	.097	2.176	.030

Πίνακας 3

	CU_tot	corporal	monitor	inc_disc	pos_par	conflict_p_c	parent_giveup	parent_PSI_short	APD_parent	parent_emotional_pr
CU_tot	Pearson Correlation	1	.144 ^{**}	.245 ^{**}	.175 ^{**}	-.245 ^{**}	.458 ^{**}	.440 ^{**}	.258 ^{**}	.156 ^{**}
	Sig. (2-tailed)		<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001

Συζήτηση

Η παρούσα έρευνα συμβάλλει με αρκετά και σημαντικά ευρήματα στην βιβλιογραφία που αφορούν τη διερεύνηση της συσχέτισης μεταξύ χαρακτηριστικών σκληρότητας και

εφαρμογή γονικών πρακτικών στην προσχολική και σχολική ηλικία. Κτίζοντας στο υπάρχον βιβλιογραφικό σώμα, τα ευρήματα συνιστούν ότι η αλληλεπίδραση μεταξύ χαρακτηριστικών σκληρότητας και γονικών πρακτικών έχει σημαντικές προεκτάσεις τόσο για τους γονείς όσο και για τα παιδιά κυρίως στον τομέα της ψυχικής υγείας.

Σημεία ισχύος, Αδυναμίες, Συμπεράσματα

Το μεγάλο μέγεθος του δείγματος σε συνδυασμό με την αξιοποίηση πολλαπλών μετρήσεων με αρκετές εκ των οποίων να επιτρέπουν την μεγαλύτερη δυνατότητα παρατήρησης, αποτελούν τα σημεία ισχύος σε συνδυασμό με την εις βάθος διερεύνηση της έννοιας της ευαισθησίας συγκεκριμένου ηλικιακού φάσματος σε συγκεκριμένες γονικές πρακτικές και τη διερεύνηση των υποθέσεων πρώτη φορά σε τοπικό πληθυσμό. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας όμως πρέπει να αντιμετωπιστούν κάτω από το φως ορισμένων περιορισμών. Παρά την προσπάθεια για να ενσωματωθούν οι κύριες έννοιες στην διερεύνηση του πολύπλοκου αυτού ερευνητικού ζητήματος, η συγκεκριμένη έρευνα δεν αξιοποιεί μετρήσεις που εμπλέκουν και τους δυο γονείς, αν και αποτελεί σημαντικό σημείο ερευνητικού ενδιαφέροντος αφού συχνά ο ρόλος του πατέρα κατά την εφαρμογή και έλεγχο γονικών πρακτικών δεν εξετάζεται (Criss, M. et al., 2003; Aksan, et al, 2005). Επιπλέον η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων διαδικτυακά πιθανώς σε ένα μικρό βαθμό να οφείλεται για τυχόν δυσκολίες στην ερμηνεία και ανάλυση των ερωτημάτων αλλά και τις μη ειλικρινείς απαντήσεις παιδιών σε ηλικίες στις οποίες ο χειρισμός του Η/Υ απαιτεί την παρουσία του γονέα/κηδεμόνα. Ακόμη η αυτοαναφορική φύση των μετρήσεων αν και θα μπορούσε να συνδυαστεί με τη μέθοδο παρατήρησης, καταδεικνύει στοιχεία πιθανώς μη εμφανή στον εκάστοτε παρατηρητή. Σημαντικό είναι εδώ να σημειωθεί και το γεγονός ότι μέσω της αξιοποίησης και εξέτασης περισσότερων γονικών πρακτικών θα μπορούσαν να προκύψουν πιο πλούσια αποτελέσματα και να δομηθεί ένα πιο σύνθετο υπόβαθρο

για μελλοντικές παρεμβάσεις. Εντοπίζεται περιορισμός που αφορά την απουσία του παράγοντα απόλυτα τυχαίου δείγματος λόγω του ότι στην έρευνα συμμετείχαν όσα τυχαία επιλεγμένα σχολεία δήλωσαν ενδιαφέρον και την έλλειψη δειγματοληψίας πιθανοτήτων αφού εμποδίζει την γενίκευση των αποτελεσμάτων, στοιχείο ιδιαίτερα σημαντικό στην ποσοτική έρευνα. Αν και θα ήταν ιδανικό, πρακτικά ήταν αδύνατο να διενεργηθεί μια τέτοια δειγματοληψία. Σε επόμενες έρευνες θα μπορούσε να επιχειρηθεί η διόρθωση ή αποφυγή των παραπάνω αδυναμιών μέσω της εξασφάλισης όσο το δυνατόν περισσότερων ενδιαφερόμενων σχολείων ως δείγμα.

Συμπέρασμα

Συμπερασματικά, τα παρόντα ερευνητικά ευρήματα βρίσκονται σε συμφωνία με το μεγαλύτερο μέρος του υπάρχοντος βιβλιογραφικού σώματος. Ομοιότητες με προηγούμενες έρευνες εντοπίστηκαν στα ερευνητικά ευρήματα που αφορούν την αρνητική επίδραση αρνητικών γονικών πρακτικών και αντίστοιχα τη θετική επίδραση θετικών γονικών πρακτικών στην ευάλωτη αυτή υποομάδα προς μείωση του υπάρχοντος ρίσκου. (Kochanska et al. 2015). Τα ερευνητικά ευρήματα επιβεβαίωσαν την συσχέτιση μη θετικού οικογενειακού περιβάλλοντος και έκδηλων χαρακτηριστικών σκληρότητας ως παράγοντες που μεταξύ τους αλληλοεπιδρούν (Fanti et al. 2013, Kochanska et al. 2015). Σε συμφωνία με τη διαπίστωση των ευρημάτων από Waller et al. (2014) βρίσκονται τα ευρήματα της παρούσας έρευνας αναφορικά με την επίδραση των χαρακτηριστικών σκληρότητας στην αξιοποίηση γονικών πρακτικών. Διαφορές με προηγούμενες έρευνες εντοπίζονται στην αξιοποίηση της υπόθεσης για θετικά αποτελέσματα συνυφασμένα με θετικές γονικές πρακτικές ανεξαρτήτως ηλικίας στο δοσμένο φάσμα

Καταδεικνύεται ότι συγκεκριμένες γονικές πρακτικές στο δοσμένο ηλικιακό φάσμα μπορούν να λειτουργήσουν ως προστατευτικοί παράγοντες και ως βάση παρεμβάσεων

μειώνοντας το ρίσκο εκδήλωσης αντικοινωνικής συμπεριφοράς και αυτές είναι οι θετικές γονικές πρακτικές (θετική γονική εμπλοκή, θετική συγχρονικότητα , γονική ζεστασιά)οι οποίες μειώνουν το ρίσκο εκδήλωσης εναντιωματικής προκλητικής διαταραχής και διαταραχής διαγωγής. Από την άλλη ως παράγοντες ρίσκου μπορούν να λειτουργήσουν οι γονικές πρακτικές της γονικής παραίτησης, της σύγκρουσης σωματικής και τη σωματικής τιμωρίας.

Υπό το φως των ερευνητικών ευρημάτων των Brown et al. (2016) μελλοντικά και ως συνέχεια του παρόντος ερευνητικού έργου, θα μπορούσε να ελεγχθεί η υπόθεση ότι πραγματοποιείται αξιολόγηση θετικών γονικών πρακτικών σε παιδιά με υψηλά ποσοστά έκδηλων χαρακτηριστικών σκληρότητας κατά την προσχολική ηλικία ενώ αντίθετα, αρνητικών πρακτικών κατά την σχολική ηλικία. Τέλος ως επέκταση της παρούσας έρευνας θα μπορούσε να διερευνηθεί και ο παράγοντας της ηλικίας των παιδιών αναφορικά με το πως διαμεσολαβεί την επιλογή γονικών πρακτικών σε παιδιά με έκδηλα χαρακτηριστικά σκληρότητας σε τοπικό πληθυσμό. Ενδιαφέρουσα κρίνεται και η διερεύνηση του παράγοντα φύλου του παιδιού ως διαμεσολαβητικός παράγοντας ή και της ηλικίας του γονέα.

Τα προαναφερθέντα ερευνητικά ευρήματα προσθέτουν στο ήδη υπάρχον βιβλιογραφικό σώμα δίνοντας τη βάση προς δόμηση αναπτυξιακά κατάλληλων προγραμμάτων πρόληψης και παρέμβασης ,που βασίζονται στην ευαισθησία των παιδιών προσχολικής και σχολικής ηλικίας με έκδηλα χαρακτηριστικά σκληρότητας ανεξαρτήτως σοβαρότητας σε συγκεκριμένες γονικές πρακτικές.

Βιβλιογραφία

- Aksan, N. (2005). Pathways to conscience: early mother–child mutually responsive orientation and children’s moral emotion, conduct, and cognition. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46:(1), 19-34.
- Brown, C. A ., Granero, R., Ezpeleta, L. (2016) . The reciprocal influence of callous-unemotional traits, oppositional defiant disorder and parenting practices in preschoolers. *Child Psychiatry Human Development*.
- Cardinale, E. M ., & Marsh, A. A. (2020) .The reliability and validity of the Inventory of Callous-Unemotional Traits: A meta-Analytic Review. *Assessment*, 27(1), 57-71.
- Criss, M . M., Shaw, D. S., Ingoldsby, E. M. (2003). Mother-Son positive synchrony in middle childhood: Relation to antisocial behavior. *Social Development*, 12(3).
- Crum, K . I., Waschbusch, D . A., Bagner, D . I., Coxe, S. (2015). Effects of callous-unemotional traits on the association between parenting and child conduct problems. *Child Psychiatry and Human Development*, 46, 967-980.
- Dadds, M . R., Fraser, J., Frost, A., Hawes, D . J. (2005). Disentagling the underlying dimensions of psychopathy and conduct problems in childhood: a community study. *American Psychological Association*, 73(3), 400-410.
- Donohue, M .R, Hoyniak, C .P, Tillman, R, Barch, D . M, Luby, J. (2021). Callous-unemotional traits as an intervention target and moderator of parent-child interaction therapy—emotion development treatment for preschool depression and conduct problems. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*.

- Essau, C. A., Sasagawa, S., & Frick, J. P. (2006). Psychometric Properties of the Alabama Parenting Questionnaire. *Journal of Child and Family Studies*, 15(5), 595–614.
- Fanti, K. A., & Centifanti, L. C. M. (2014). Childhood Callous-Unemotional Traits Moderate the Relation Between Parenting Distress and Conduct Problems Over Time. *Child Psychiatry Hum Dev*, 45, 173–184.
- Frick P.J. (1991) .The Alabama parenting questionnaire. University of Alabama, Alabama. (Unpublished rating scale).
- Gadow K.D., Sprafkin J. (2002) .Child symptom inventory-4 screening and norms manual. Checkmate Plus, Stony Brook.
- Hawes, D . J., Dadds, M . R., Frost, A . D., Hasking, P. (2011). Do childhood callous-unemotional traits drive change in parenting practices. *Journal of Clinical Child*, 40(4) m 507-518.
- Hyde, L . W, Waller, R, Burt, S . A. (2014).Improving treatment for youth with Callous-unemotional traits throughthe intersection of basic and applied science: Commentary on Dadds et al., (2014). *Journal of Child Psychology and Psychiatry*.
- Hyde, L . W., Waller, R., Trentacosta, C . J., Shaw, D . S., Neiderhiser, J . M., Ganiban, J . M., Reiss, D., Leve, L . D. (2016). Heritable and Nonheritable pathways to early callous-unemotional behaviors. *Am J Psychiatry*, 173(9).
- Kimonis, E . R., Frick, P . J., Boris, N . W., Smyke, A . T., Cornell, A . H., Farrell, J . M., Zeanah, C . H. (2006). Callous-unemotional features, behavioral inhibition and parenting: independent predictors of aggression in a high-risk preschool sample. *Journal of Child and Family Studies*, 15, 745-756.

- Kochanska, G., Boldt, L. J., Kim, S., Yoon, J. E., Philibert, R. A. (2015). Developmental interplay between children's biobehavioral risk and the parenting environment from toddler to early school age: Prediction of socialization outcomes in preadolescence. *Developmental Psychopathology*, 27(3), 775-790.
- Kochanska, G., Kim, S., Boldt, L. J., Yoon, J. E. (2013). Children's callous-unemotional traits moderate links between positive relationships with parents at preschool age and externalizing behavior problems at early school age. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(11), 1251-1260.
- Neuman, K., Bagner, D. M. (2021). Editorial: Treatment of early childhood callous-unemotional traits: What we know and where do we go from here. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*.
- Pardini, D. A., Byrd, A. L. (2012). Perceptions of aggressive conflicts and others' distress in children with callous-unemotional traits: 'I'll show you who's boss, even if you suffer and I get in trouble'. *J Child Psychol Psychiatry*, 53(3).
- Pardini, D. A., Lochman, J. E., Frick, P. J. (2003). Callous/Unemotional traits and social-cognitive processes in adjudicated youths. *American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 42(3).
- Pasalich, D. S., Dadds, M. R., Hawes, D. J., Brennan, J. (2011). Do callous-unemotional traits moderate the relative importance of parental coercion versus warmth in child conduct problems? An observational study. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 52(12), 1308-1315.
- Pluess, M., Belsky J. (2013). Vantage sensitivity: Individual differences in response to positive experiences. *Psychological Bulletin*, 139, 901-916.

- Rolon-Arroyo, B., Arnold, D . H., Breaux, R . P., Harvey, E . A. (2018). Reciprocal relations between parenting behaviors and conduct disorder symptoms in preschool children. *Child Psychiatry Human Development*, 49 (5), 786-799.
- Sanders, M . R. (2008). Triple P-Positive Parenting Program as a public health approach to strengthening parenting. *Journal of Family Psychology*, 22(3), 506-517.
- Święcicka, M., Woźniak-Prus, M., Gambin, M., Maciej, S. (2019). Confirmation of the five-factor structure of the Parent Global Report version of the Alabama Parenting Questionnaire in a Polish community sample. *Current Psychology*
- Viding, E., Blair, R . J .R., Moffitt, T. E., Plomin, R. (2005). Evidence for substantial genetic risk for psychopathy in 7-year-olds. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46(6), 592-597.
- Waller, R., Gardner, F., Viding, E., Shaw, D . S., Dishion, T. J., Wilson, M . N., Hyde, L . W. (2014). Bidirectional associations between parental warmth, callous-unemotional behavior and behavior problems in high-risk preschoolers. *Journal of Abnorm Child Psychology*, 42(8), 1275-1285.

Παράρτημα

Πίνακας 1 Μέσος όρος και τυπική απόκλιση όλων των μεταβλητών που έχουν διερευνηθεί

SD	.34	.21	.57	.47	.69	.63	.76	.21	.74	.10	.48
Mean	1.35	1.05	1.71	3.73	1.70	1.68	1.57	1.12	1.94	1.02	1.57
	corporal	monitor	inc_disc	pos_par	conflict_p_c	parent_PSI_short	parent_giveup	APD_parent	parent_emotional_pr	Διαταραχή διαγωγής	Εναντιωματική προκλητική διαταραχή

Πίνακας περιγραφικής στατιστικής για τις μεταβλητές που διερευνήθηκαν

Πίνακας 2 Πίνακας συσχετίσεων

		Correlations											
		CU_tot	Διαταραχή Διαγωγής	Εναντιωματική προκλητική διαταραχή	parent_emotional_pr	APD_parent	parent_PSI_short	parent_giveup	conflict_p_c	inc_disc	pos_par	monitor	corporal
CU_tot	Pearson Correlation	1	.277**	.374**	.256**	.156**	.258**	.440**	.458**	.175**	-.245**	.245**	.144**
	Sig. (2-tailed)		<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001
	N	848	753	844	837	833	823	827	819	814	814	814	814
Διαταραχή Διαγωγής	Pearson Correlation	.277**	1	.295**	.085*	.243**	.215**	.214**	.286**	.123**	-.256**	.397**	.244**
	Sig. (2-tailed)	<.001		<.001	.021	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001
	N	753	753	752	746	742	733	737	729	726	726	726	726
Εναντιωματική προκλητική διαταραχή	Pearson Correlation	.374**	.295**	1	.371**	.252**	.293**	.576**	.663**	.241**	-.034	.088*	.280**
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001		<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	.338	.012	<.001
	N	844	752	844	837	833	823	827	819	814	814	814	814
parent_emotional_pr	Pearson Correlation	.256**	.085*	.371**	1	.254**	.362**	.376**	.377**	.220**	-.043	.100**	.249**
	Sig. (2-tailed)	<.001	.021	<.001		<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	.219	.004	<.001
	N	837	746	837	837	833	823	827	819	814	814	814	814
APD_parent	Pearson Correlation	.156**	.243**	.252**	.254**	1	.275**	.190**	.252**	.227**	-.143**	.218**	.269**
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001	<.001	<.001		<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001
	N	833	742	833	833	833	822	826	818	813	813	813	813
parent_PSI_short	Pearson Correlation	.258**	.215**	.293**	.362**	.275**	1	.467**	.441**	.265**	-.137**	.224**	.231**
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001		<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001
	N	823	733	823	823	822	823	823	819	814	814	814	814
parent_giveup	Pearson Correlation	.440**	.214**	.576**	.376**	.190**	.467**	1	.686**	.273**	-.055	.187**	.278**
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001		<.001	<.001	.118	<.001	<.001
	N	827	737	827	827	826	823	827	819	814	814	814	814
conflict_p_c	Pearson Correlation	.458**	.286**	.663**	.377**	.252**	.441**	.686**	1	.322**	-.101**	.211**	.420**
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001		<.001	.004	<.001	<.001
	N	819	729	819	819	818	819	819	819	814	814	814	814
inc_disc	Pearson Correlation	.175**	.123**	.241**	.220**	.227**	.265**	.273**	.322**	1	-.039	.137**	.304**
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001		.262	<.001	<.001
	N	814	726	814	814	813	814	814	814	814	814	814	814
pos_par	Pearson Correlation	-.245**	-.256**	-.034	-.043	-.143**	-.137**	-.055	-.101**	-.039	1	-.136**	-.062
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001	.338	.219	<.001	<.001	.118	.004	.262		<.001	.079
	N	814	726	814	814	813	814	814	814	814	814	814	814
monitor	Pearson Correlation	.245**	.397**	.088*	.100**	.218**	.224**	.187**	.211**	.137**	-.136**	1	.204**
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001	.012	.004	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	
	N	814	726	814	814	813	814	814	814	814	814	814	814
corporal	Pearson Correlation	.144**	.244**	.280**	.249**	.269**	.231**	.278**	.420**	.304**	-.062	.204**	1
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	.079	<.001	
	N	814	726	814	814	813	814	814	814	814	814	814	814

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed)

Πίνακας 3 Πίνακας παλινδρόμησης

Πίνακας συσχετίσεων

**Οι συσχετίσεις είναι στατιστικά σημαντικές σε επίπεδο 0.01

β	-.10	.06	.03	-.17	.26	-.03	.17	-.01	.05	.09	.09
p	.003	.065	.360	<.001	<.001	.349	<.001	.599	.102	.010	.030
	*			**	**		**			**	*
	corporal	monitor	inc_disc	pos_par	conflict_p_c	parent PSI_short	parent _giveup	APD_parent	Parent_emotional_pr	Διαταραχή διαγωγής	Εναντιωματική προκλητική διαταραχή

Πίνακας παλινδρόμησης